

อนัตตาของพระพุทธเจ้า

แดนไทย ไยแสง

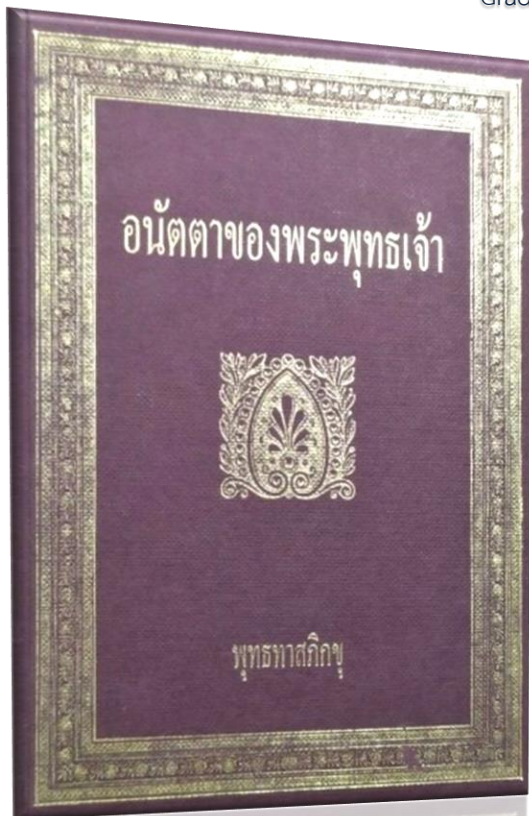
Danthai yaisang

หลักสูตรปริญญาคุุณบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Ph.D. Student in Buddhist Studies Programme

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

E-mail : Datdan 1122@Gmail.com..

ชื่อหนังสือ อนัตตาของพระพุทธเจ้า

ผู้เขียน พุทธทาสภิกขุ

สำนักพิมพ์ ธรรมสภา

ปีที่พิมพ์ 2554

จำนวนหน้า 213

บทนำ

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ แบ่งเป็น 2 ภาค คือข้อมูลเนื้อหา 1 ภาค และภาคผนวกอีก 1 ภาค หนังสือ มีทั้งหมด 213 หน้าธรรมสภาได้พิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้นในวาระครบรอบ 105 ปีหลวงพ่พุททาสภิกขุ ในปีพุทธศักราช 2554 เพื่อเผยแพร่พระธรรมคำสั่งสอนให้กว้างขวาง เพื่อให้ความรู้ เรื่องอัตตา-อนัตตาในลัทธิ หรือนิกายต่าง ๆ เหมาะกับผู้ที่ศึกษาหลักธรรมหรือผู้ที่มีความสนใจต้องการทราบถึงความหมาย หลักอัตตา-อนัตตาในศาสนานั้น ๆ หรือพระพุทธศาสนามีมติในเรื่องนี้แตกต่างจากศาสนาอื่น หรือลัทธิอื่นอย่างไร ซึ่งรายละเอียดมีอยู่ในหนังสือเล่มนี้ ผู้วิจารณ์ได้แยกออกเป็นหัวข้อเป็นประเด็นเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายขึ้น โครงสร้างเนื้อหาสาระประกอบด้วย ภาคข้อมูลของเนื้อหา มี 8 ประเด็น และอีกหนึ่ง ภาคผนวก ซึ่งในภาคของ

ข้อมูลเนื้อหา มีดังนี้ 1 คำชี้แจงเบื้องต้น 2 ใจความแห่งอนัตตาของพระพุทธเจ้า 3 มติเกี่ยวกับอนัตตาของลัทธิอื่น 4 อตฺตาที่ทรงปฏิเสธ 5 อตฺตาของนักปรมัตถ์ 6 อาตมฺนในลัทธิไชน (นิครนถ์) 7 อตฺตาของปราชญ์ตะวันตก 8 เทียบความสูงต่ำของมติ ส่วนภาคผนวก ประกอบด้วย อนัตตายามหาวิเศษ อตฺตาตัวตนที่สร้างปัญหาได้ทุกเรื่อง ตถตฺตาระงับทุกข์ ธรรมะที่ช่วยรักษากายและรักษากิจ

โครงสร้างของเนื้อหา

สาระสำคัญของเนื้อหาเป็นงานเขียนเชิงบรรยายธรรมะ โดยเน้นในเรื่องอตฺตา-อนัตตา ท่านได้ยกตัวอย่างเจ้าลัทธินอกพระพุทธศาสนาขยายความเปรียบเทียบ อตฺตา-อนัตตา ที่เป็นมิจฉาทิฎฐิและไม่เป็นมิจฉาทิฎฐิหรืออตฺตาที่ทรงปฏิเสธ โดยมีหัวข้อสำคัญต่าง ๆ ดังนี้

1. คำชี้แจงเบื้องต้นการขยายความเรื่องอนัตตาของท่านพุทธทาส ภิกขุ (หน้า 1-16) แม้เป็นคำตอบของพุทธบริษัทบางฝ่ายแต่ก็มีฝ่ายที่มีมติเรื่องนี้แตกต่างออกไป เช่น การวิวาทะ ของมหายานและเถรวาท (วิวาทะในที่นี้หมายความว่ามิตติความเห็นไม่เหมือนกันมิใช่ทุกข้อ) แม้ในลัทธินอกพุทธศาสนาที่มีมติเรื่องอนัตตาแตกต่างกันเช่นมติของศาสนาต่าง ๆ

2. ใจความแห่งอนัตตาของพระพุทธเจ้า (หน้า 17-27) มีหลักคำสอนอยู่กว้าง ๆ “ไม่เห็นว่ามีอตฺตาตัวตนในทุก ๆ สิ่งหรือว่าสิ่งนั้นมีอตฺตาตัวตนก็หาไม่สิ่งที่จะเป็นตัวตนที่สุดก็คือมายาเกิดอยู่เองโดยไม่มีอะไรปรุงแต่ง” ภาษาธรรมเรียกว่า อสังขตธรรม ซึ่งจะตรงข้ามกับสิ่งที่มีเครื่องปรุงแต่ง ภาษาธรรม เรียกว่า สังขตธรรม จึงเป็นที่เข้าใจได้ว่าหลักธรรมของพระพุทธเจ้านั้น เป็นอนัตตาโดยประการทั้งปวง (26)

3. มติเกี่ยวกับอนัตตาในลัทธิอื่น (หน้า 29-58) มติเรื่องอนัตตาที่มีใช้พระพุทธศาสนามีอยู่สองฝ่ายคือ ฝ่ายที่จัดเป็นมิจฉาทิฎฐิทำลายโลกตามหลักแห่งพระพุทธศาสนากับฝ่ายที่ไม่เป็นมิจฉาทิฎฐิแต่มีใช้เป็นมติของพระพุทธศาสนาหรือตรงตามที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้

4. อตฺตาที่ทรงปฏิเสธ (หน้า 59-86) อตฺตาหรืออาตมฺนที่พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธส่วนมากจะพบในข้อความที่แสดงในบาลี อนตฺตลักขณสูตร หรืออตฺตาของนักปรมัตถ์ (การประสมประสานหลักธรรมของลัทธินอกพุทธศาสนาตีความเข้าใจหลักธรรมของพุทธศาสนาโดยสอนคนอื่นให้ถือตามโดยอ้างว่าเป็นหลักของพุทธศาสนา) เช่น อาตมฺนในภควัทคีตา อตฺตาของปราชญ์ตะวันตก

5. อตฺตาของนักปรมัตถ์ (หน้า 87-97) เป็นอตฺตาลัทธิอื่นนอกพุทธศาสนา มีมานานแล้วก่อนพุทธกาลคล้ายกันกับมติของพุทธศาสนา มีใจความที่ใกล้เคียงกันมากมีความว่า เมื่อละวางความยึดถือโลกหรือสิ่งที่มีการเกิดดับแปรปรวนได้ทั้งหมดแล้วตัวอตฺตาที่แท้จริงจะปรากฏ ซึ่งเรียกตามภาษาสันสกฤตว่าอาตมฺน

6. อาตมฺนในลัทธิไชน (หน้า 109-131) ศาสดาในลัทธินี้คือ นิคัณฐนาฏบุตร จะให้หลักคำสอนไว้สั้น ๆ ต่อมาก็ได้มีการอธิบายหรือขยายความออกให้เข้าใจง่ายโดยพิสดาร และตัวบทก็ยังคงเดิมหรือสรุปความได้ว่ายังคงมีอาตมฺนนั่นเองเป็นจุดที่หมาย

7. อตฺตาของปราชญ์ตะวันตก (หน้า 117 - 131) นักปราชญ์ตะวันตก ทุกสมัยรวมกันแบ่งได้เป็นสองพวกคือ มีอตฺตา กับไม่มีอตฺตา พวกมีอตฺตามีมูลมาจากฝ่ายศาสนาซึ่งมีหลักศีลธรรม มีการกระทำ หรือกรรมเป็นส่วนใหญ่ จึงต้องมีตัวตนสำหรับทำกรรมหรือรับผลกรรม พวกอนัตตา มีมูลมาจากแนวคิดตามแบบ

วิทยาศาสตร์อันได้มาจากพวกวัตถุนิยมก้าวขยับขึ้นไปจนถึงขั้นที่เป็นจิต หรือวิญญาณ ในภายหลังและอนัตตาของพวกนี้ บางทีก็เลยไปจนถึงเป็นนัตถิกทฤษฎี ก็มี (หน้า 118)

8. เทียบความสูงต่ำของมิติ (หน้า 133 - 138) มติที่ถือพระเป็นเจ้า กำราบผู้ถือให้อยู่ในโอวาทโดยปราศจากการโต้แย้ง เป็นมิติที่มีหลักไปในทางกดขี่ ไม่ปล่อยให้มีความคิด และการกระทำอันเป็นอิสระอะไรก็แล้วพระเป็นเจ้า นับว่าเป็นลัทธิอัตตาที่ต่ำต้อย หรือเหมาะสำหรับคนบางกลุ่มที่ป่าเถื่อนไร้การศึกษา เทียบได้กับอัตตาของปราชญ์ตะวันออกและปราชญ์ตะวันตก (ยุคสมัยยุโรปเก่า)

ภาคผนวก เป็นการนำเสนอการบรรยายธรรมะเกี่ยวกับอนัตตายามหาวิเศษ อัตตาตัวตนที่สร้างปัญหาได้ทุกอย่าง ตถายาระดับทุกข์ (หน้า 139-212) ผู้ถึงซึ่งตถาคต คือพระอรหันต์

บทวิจารณ์

ผู้วิจารณ์มีประเด็นวิจารณ์ 2 ประเด็น ได้แก่ประเด็นเห็นด้วยและประเด็นตั้งข้อสังเกต ดังนี้

1. ประเด็นเห็นด้วย ประเด็นที่ 1 คำชี้แจงเบื้องต้น ดังได้กล่าวมาแล้วว่า เรื่องอนัตตานี้เป็นเรื่องสำคัญของพุทธศาสนา อันเป็นที่สนใจของผู้แสวงหาความรู้ และนักคิดทั้งปวงทุกยุคทุกสมัย แม้ชาวยุโรปที่ยังไม่ได้รับเอาพระพุทธศาสนาเป็นที่พึง ยังให้ความสนใจเข้ามาศึกษา เพราะถือว่าอนัตตานี้เป็นลักษณะเฉพาะของพุทธศาสนาที่ต่างไปจากศาสนาอื่น แต่ถึงกระนั้นก็เป็นนักศึกษาชาวตะวันตกบางคนเข้าใจผิดพิพาทศาสนาผิดไปก็มี เช่นทางฝ่ายมหายานถือว่า คัมภีร์ของหินยานมิใช่เป็นคัมภีร์พุทธวจนะแท้ยิ่งกว่านั้นบางพวกสำคัญผิด ไปจับเอามติของฝ่ายอื่น เช่นเวทานตะของพวกอุปนิษัท มาเป็นพุทธศาสนาโดยปริยาย เมื่อนักศึกษาเหล่านั้น มีชื่อเสียงประกอบด้วยวิทยฐานะปริญญาบางอย่าง หรือเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัย มีผู้เชื่อ และถือตามท่านเหล่านั้น ทำให้เกิดการแตกแยกออกไปอีก จนในที่สุดเกิดเข้าใจผิดที่ผิดหรือสับสน ซึ่งในปัจจุบันมีหนังสือที่ตีพิมพ์เป็นภาษาต่างประเทศเป็นจำนวนมาก มีทั้งฝ่ายหินยาน มหายาน พวกไหนถือมติดฝ่ายไหนก็กล่าวไปตามมติดฝ่ายตัว มติที่แตกต่างเรื่อง อนัตตาของหินยานกับมหายานนั้น พวกหนึ่งถือว่า”พุทธศาสนามีอัตตาพระพุทเจ้าให้ค้นหาเอาเป็นที่พึง” อีกพวกหนึ่งถือว่าไม่มีอัตตา ในพุทธศาสนาพระพุทเจ้าไม่ได้สอนให้ค้นหาอัตตา แต่กลับทรงสอนให้ ถอนความรู้สึกว่าอัตตาหรือเกี่ยวกับอัตตาทิ้งเสียให้หมดทุกอย่าง แล้วก็พ้นทุกข์ไม่ต้องพึ่งอะไรต่อไป และ มติเรื่องอนัตตาของลัทธิอื่นที่มีใช้พุทธศาสนานั้น จำเป็นต้องทำความเข้าใจเพื่อไม่ให้สับสน มีอยู่พอจะแบ่งได้เป็นสองพวกคือ พวกที่จัดเป็นมิจฉาทิฎฐิต์ทำลายโลกตามหลักแห่งพุทธศาสนา กับพวกที่ไม่ถึงกับจัดเป็นมิจฉาทิฎฐิต์แต่มีใช้มติดิของพุทธศาสนา หรือตรงตามที่พระพุทเจ้าทรงวางไว้ มิจฉาทิฎฐิต์ตามหลักแห่งพุทธศาสนานั้น ได้แก่มิจฉาทิฎฐิต์ 3 ประเภทคือ อภิกิริยทิฎฐิต์ อเหตุกทิฎฐิต์ นัตถิกทิฎฐิต์ มติทางปรัชญาซึ่งเป็นคู่แข่งกับพุทธมติในพุทธกาลนั้น คือมติดิของศาสนาทั้งหก หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อัญญเดียรธีย์ หมายถึงผู้ที่มีหลักธรรมผิดไปจากพระพุทธศาสนา ในมติดิของศาสนาเหล่านี้ เราจะพบหลักอนัตตา ที่เลยขีดแทรกแซงอยู่ทั่วไปบางมติดิมีความประณีตลึกซึ้ง จนได้รับการยอมรับจากคนชั้นสูง เช่นเดียวกับพระพุทธศาสนา ทั้งยังเป็นคู่แข่งกันจนทุกวันนี้

ผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับประเด็นที่ผู้เขียน ที่ได้ยกเอาการเข้าใจผิดตั้งแต่แรก แล้วสอนต่อ ๆ กันมา โดยถือมติว่าเป็นครูเป็นอาจารย์ปฏิบัติมาก่อน แล้วสอนตามกันมาต่างฝ่ายต่างยอมรับมติฝ่ายของตัวเองถึงกับนำ พุทธพจน์มาอ้างก็มี ในเรื่องของมติความเห็น อัดตากับอนัตตา แม้ลัทธินิกายศาสนาที่มีความเห็นแตกต่างกัน ต่างก็มั่นใจในเจ้าลัทธิของตัวเองว่าสอนถูกต้องแล้ว แต่หากเราพิจารณาให้ลงลึกแล้วเป้าหมายสูงสุดของศาสนา เจ้าลัทธิ ก็เพื่อความพ้นทุกข์ หรือหาแนวทางเพื่อความสุขสงบเย็นไม่จำกัดว่าอัญญเดียรธีย์ หรือ พระพุทธศาสนา ถึงแม้จะเป็นธรรมที่มีเครื่องปรุงแต่ง หรือธรรมที่ไม่มีเครื่องปรุงแต่งก็ตาม หรือการที่มหายาน บางนิกายได้กล่าวให้มีอัตตา ขึ้นก็เนื่องจากความจำเป็นบางอย่าง (คือความจำเป็นที่เกิดขึ้นในการแข่งขันกับ ศาสนาพราหมณ์ภายหลังพุทธปรินิพพานหลายร้อยปี) เรื่องนี้ทำให้รู้จักหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา จนเข้าใจหลัก อัดตา-อนัตตา สามารถแยกได้ว่าธรรมะข้อไหนที่ไม่เป็นพุทธพจน์หรือธรรมะที่เป็นหลักคำสอน ของพระพุทธศาสนา ผู้วิจารณ์ได้ยกเอาหลักการศึกษาศาสนา 4 ขั้นมาอ้างประกอบเพื่อสนับสนุนประเด็นเห็น ด้วย (อันการศึกษาวิชาทางศาสนานั้นไม่ว่าจะเป็นศาสนาไหนก็ตามมีหลักที่จะศึกษาเป็น 4 ขั้นคือ เรื่องประวัติ คำสอน, เรื่องข้อปฏิบัติขั้นต้นทั่วไป, เรื่องปริยัติหรือปรัชญา, เรื่องลึกลับซึ่งอยู่เบื้องหลังสุดหมายถึงศาสนาที่สอน ความจริงของธรรมชาติ, หน้า 10) แม้จะมีมติในหรือนอกนิกายต่างกัน แต่ทั้งหมดทั้งสิ้น อย่างไรจะหนีไม่พ้น หลัก ของการศึกษานี้ไปได้

2. ประเด็นเห็นด้วยประเด็นที่ 2 มติเกี่ยวกับอนัตตาในลัทธิอื่น ลัทธินอกพระพุทธศาสนาในที่นี้ ประกอบด้วย ครูปุณณกัสปิมมิตว่า ไม่มีบุญไม่มีบาป ไม่มีดีไม่มีชั่ว มติของครูมกขลิโคสาลมิมิตว่า สอนบริษัท ของตนว่า ไม่มีตัวเราโดยสมมติ ที่จะสร้างเหตุดีหรือชั่วเรียกว่าเหตุกทัญญู ครูอชิตเกสกะมพลสอนไว้เป็นหลัก ว่าปฏิเสธทุก ๆ สิ่งไม่มีคนพาลและบัณฑิต ไม่มีตัวบุญหรือตัวผู้ได้รับผลบุญ ครูปุณณกัสปิมมิตสอนว่าชีวิตนี้เป็นเพียง กลุ่มที่รวมของวัตถุ 7 อย่างคือ ดินน้ำลมไฟสุขทุกข์และชีวะ ครูสยชัยเวฬุภนฺตรสอนลัทธิมีหลักว่า ทุก ๆ สิ่งจะบัญญัติเรียก หรือจะเรียกอย่างไรไม่ได้ทั้งนั้นเพราะสิ่งนั้น ๆ จะเป็นอะไรก็ไม่ใช่และ ครุณิณฺณฐ นาภนฺตร ลัทธิของท่านผู้นี้เป็นคู่แข่งกับพุทธศาสนาตั้งแต่พุทธกาล จนถึงปัจจุบันมติของท่านมีปรากฏในบาลี “สามัญญผลสูตร ว่าผู้ที่จะเป็นนิครนฺธได้จะต้องพยายามให้ถึงที่สุด ฐานะสำคัญทั้งสี่คือห้ามกันบาปด้วยธรรม เป็นเครื่องห้ามกันบาป ประกอบในธรรมเป็นเครื่องประกอบเพื่อหมดบาป ทำลายบาปนั้นเสียด้วยธรรมเป็น เครื่องทำลายบาป และถึงที่สุดแห่งพรหมจรรย์ด้วยธรรมเครื่องกำจัดบาปนั้น เมื่อเป็นดังนี้เชื่อว่าบรรลุดาตมัน จบการบำเพ็ญตั้งอยู่เป็นอนันตชาติตลอดอนันตกาล” ตามมติของศาสดาทั้งหก ในพุทธศาสนาจัดว่าเป็น มิจฐาทิฏฐิ ส่วนมติดอนัตตาที่ไม่จัดว่าเป็น มิจฐาทิฏฐิ แต่มีใช้มติของพุทธศาสนา เราค้นพบได้จากมติของ อาฬารดาบสกาลามโคตร กับอุทกกาบสราหมบุตร ซึ่งเป็นศาสดาสองท่าน ที่เจ้าชายสิทธัตถะเคยเข้าไปเป็น ศิษย์ขอศึกษาในสมัยที่พระองค์ยังไม่ได้ตรัสรู้ และเป็นผู้ที่พระองค์ทรงรับรองอยู่ในตัวแล้วว่าท่านทั้งสองนี้อยู่ ในสถานะที่สูงที่สุด มติของท่านทั้งสองนี้ เฉพาะที่เกี่ยวกับ อัดตา-อนัตตา มีย่อ ๆ ว่า เมื่อจิต “บริสุทธฺิถึง ที่สุด” แล้วจะมีความรู้สึกถึงเขตต์หรือขีดสุดแล้ว.ตัว”ผู้”ที่รู้สึกถึงขีดสุดแล้วนั่นเอง เรียกว่า เขตต์ัญญู หรือผู้รู้เขตต์ เป็นตัวอาตมันที่เราต้องการบรรลุถึง และเป็นที่สุดของความทุกข์ทั้งหมด การทำอย่างไรให้จิตจะ บริสุทธฺิถึงที่สุดนั้นมีแบบตายตัว ของท่าน องค์แรกได้แก่วิธีที่เราเรียกกันในบัดนี้ว่า การเจริญอา

กัญญาณัตถ์ และของท่านองค์หลังว่า เนวสัญญานาสัญญัตถ์ เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น เราต้องทราบก่อนว่าดาบทั้งสองท่านนี้ สันสอนลัทธิกรรม เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า ทั้งคัดค้านการบูชาอัญมณีและพิธีต่าง ๆ เช่นเดียวกัน ตามที่ผู้เขียนได้ยกมติของลัทธิอนุกพุทธศาสนาามาแสดง

ผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับ ประเด็นในเรื่องของโอกาสและพื้นฐานกับแหล่งที่มาของความรู้ ย่อมขึ้นอยู่กับยุคสมัย พื้นที่และโอกาสในการเข้าถึงหลักธรรมที่ถูกต้องตามธรรมชาติของความเป็นจริง ถึงแม้จะแยกออกเป็นกลุ่มความเห็นก็ตาม โดยภาพรวมสุดท้ายจะไปในทิศทางเดียวกัน ยกตัวอย่างมติที่เป็นมิจฉาภิภูติ กับที่ไม่เป็นมิจฉาภิภูติ ซึ่งเป็นมติที่เกิดก่อนพระพุทธศาสนา แต่ก็ยังมีคนจำนวนมากให้ความสนใจเชื่อตาม จนทำให้เกิดลัทธิความเชื่อขึ้นมากมาย แม้พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นแล้วก็ตาม มติความเชื่อนี้ก็ยังคงมีให้เห็นอยู่ ซึ่งในเรื่องนี้ผู้วิจารณ์ขอยกเอาปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก การที่ได้ยกมาประกอบประเด็นเห็นด้วยก็เพื่อให้รู้ถึงความเป็นจริงของความเป็นไปของมติความเห็นของศาสนาเจ้าลัทธิต่าง ๆ ทั้งในและนอกพุทธศาสนา เมื่อเวลาผ่าน สถานะการเปลี่ยนแปลง การขยายความก็จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ตามไปด้วย

ประเด็นตั้งข้อสังเกต ผู้วิจารณ์มีประเด็นตั้งข้อสังเกต 2 ประเด็นดังนี้

1. ใจความแห่งอนัตตาของพระพุทธเจ้า (หน้า 17-27) อาจมีบางคนที่รู้สึกแปลกใจเมื่อมีผู้พูดว่า “อนัตตาของพระพุทธเจ้า” ก็เพราะเหตุว่ามีความหมายอย่างหนึ่งต่างจากลัทธิอื่นแม้ว่าบางลัทธิจะสอนคล้ายกันมาก สำหรับอนัตตาของพระพุทธเจ้านั้นมีหลักกว้าง ๆ ว่าไม่เห็นว่ามีอัตตาหรือตัวตน หรือส่วนนั้นเป็นอัตตาตัวตนก็หาไม่ สิ่งที่น่าจะเห็นว่าเป็นตัวตนที่สุดก็คือสิ่งที่ไม่เป็นมายาเกิดมีอยู่เองโดยไม่ต้องมีอะไรปรุงแต่งไม่มีอะไรเข้าไปแตะต้องหรือทำอะไรแก่สิ่งนั้น ซึ่งเรียกตามภาษาธรรมะว่า อสังขตธรรมตรงกันข้ามกับสิ่งที่เรียกว่า สังขตธรรม อย่างหลังนี้เป็นสิ่งที่มีสิ่งอื่นปรุงหรือก่อรูปขึ้นและต้องอาศัยอยู่บนสิ่งอื่นมันจึงเป็นเพียงมายาหรือชั่วคราวได้แก่ โลกหรือโลกียธรรมทั้งหลาย ทั้งฝ่ายกายและฝ่ายจิต (18)

จากประเด็นความเห็นที่กล่าวมา ผู้วิจารณ์ขอยกเอาหลักธรรมที่เป็นพุทธภาษิตว่า “สพเพ ธมมา อนตตา” แปลว่า ธรรมทั้งหลายทั้งสิ้นไม่ใช่อัตตา อธิบายว่าสิ่งทั้งปวงเป็นเพียงสักว่าธรรมหรือสิ่งหนึ่ง ๆ เท่านั้นเป็นธรรมชาติ ตามนัยนี้จะเห็นได้ว่าแม้พระพุทธเจ้าจะได้ทรงกล่าวสิ่งทั้งปวงโดยความเป็นอนัตตา แต่พระองค์ก็ได้ทรงปฏิเสธสิ่งต่าง ๆ ในบุญและบาปซึ่งมันเป็นปฏิกิริยาของสิ่งนั้น ๆ ประเภทที่มีพร้อมทั้งกายและใจ

ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตว่า “สำหรับสิ่งที่มีแต่กายอย่างเดียวก็นับเป็นเพียงปฏิกิริยาไม่เรียกว่าบุญหรือบาป เมื่อกายกับใจเป็นอนัตตาบุญหรือบาปก็เป็นอนัตตาอยู่กายและใจนั้นด้วย” แต่สิ่งที่ต้องพิจารณาให้ละเอียดอีกอย่างหนึ่งก็คือ เนื้อหาที่กล่าวมาทั้งหมดอ่านแล้วเข้าใจยาก การขยายความซับซ้อนและไม่นำพระสูตรมาแสดงประกอบ ยิ่งทำให้ผู้อ่านสับสนในใจความแห่งอนัตตานี้ โดยเฉพาะข้อที่กล่าวขัดแย้งกับ อนัตตา คือ อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ ตณฺณล เป็นที่พึ่งแห่งตน ซึ่งในเนื้อหาข้อความที่ได้ยกมาแสดง ผู้วิจารณ์ขออ้างถึงหนังสือ พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ (พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2529, หน้า 70) เพื่อประกอบการตั้งข้อสังเกต

2.อรรถาที่ทรงปฏิเสธ อรรถาหรืออาตมันที่พระพุทธรองค์ทรงปฏิเสธ “ส่วนมาก ที่สุดเราจะพบกัน แต่เค้าเงื่อนที่ทรงแสดงฝ่ายอนัตตา เช่นที่ทรงแสดงชั้นนี้ทั้งห้าว่าเป็นอนัตตา “ในบาลีอนัตตลักขณสูตร มีใจความว่า สิ่งไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงไปเสมอ ไม่ตามใจเราเลยนี้เป็นอนัตตา แต่ก็ได้ทรงแสดงไว้ว่าสิ่งตรงข้ามเป็นอรรถา ถึงอย่างนั้นเราก็ออมรับกันโดยนัยแห่งตรรกะว่าสิ่งที่ตรงข้ามควรจัดเป็นอรรถาได้” ข้อนี้ทำให้เกิดการเข้าใจคาดเคลื่อนได้บางอย่างคือพวกที่อยากจะม้ออรรถาก็อ้างขึ้นทันทีว่าธรรมที่เป็นประเภท อสังขตธรรม เช่นนิพพานเป็นต้น เที่ยงและไม่เปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้นควรจัดว่าเป็นอรรถา และคำที่ว่าอรรถาที่พระองค์ทรงตรัสถึงเรื่อง ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน นั้นคงหมายถึงอรรถาตัวนี้เองเลยทำให้เกิดการยึดเอานิพพานเป็นอรรถาขึ้นมาทันที” สรุปความสั้น ๆ ก็คือว่าอรรถาที่พระพุทธรองค์ทรงตรัสถึงนั้นคือ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่คนไม่รู้ตามธรรมดา ได้จับยึดมาเป็นอรรถาของตนเท่านั้นเมื่อระบุดูได้เป็นสามอย่างสามชนิดเท่านั้นคือ กายเนื้อ กายทิพย์และใจ (หน้า82)

ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตประเด็นที่ว่า อรรถาที่ทรงปฏิเสธ พึงทราบว่าเป็นลัทธิอื่นนอกพุทธศาสนา ”อรรถา ชนิดปรมาตม” มีมานานแล้วก่อนครั้งพุทธกาลข้อความเนื้อหาใกล้เคียงกับกับมติของพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง อีกอย่างหนึ่งอรรถาของ ปราชญ์ตะวันตกและอาตมันในภควัทคีตาคำสอนจะเป็นไปในทางอรรถาโดยส่วนภาพรวม “พระพุทธรศาสนาหลักว่าเมื่อจิตหลุดพ้นมีเครื่องหล่อหุ้มเช่น อวิชชาและสิ่งทั้งปวงที่เกิดมาจากอวิชชาแล้ว มันจะหลุดพ้นบริสุทธิ์ สงบและดับทุกข์หมดสิ้น เย็นสนิทไปและทั้งจิตนั้นได้รู้จักสภาพอันเป็นที่ดับทุกข์นั้น กล่าวคือพระนิพพานนั้นด้วย จึงทำให้เห็นต่างกัน พุทธศาสนาเรียกนิพพาน เขาเรียกอาตมันแต่ก็หมายถึงสภาพหรือแดนอันเป็นที่ดับทุกข์ทั้งคู่” เมื่อนำมาขยายความเปรียบเทียบเหมือนว่าจะเป็นเรื่องเดียวกันแต่เนื้อหายังไม่ครบยังขาดหลักธรรมในพระสูตรที่ต้องนำมาแสดงขยายความให้กระจ่างชัดขึ้นจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่ายไม่สับสน ผู้วิจารณ์ขออ้างถึงหนังสือ นิพพาน-อนัตตา โดยพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)(พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2539, หน้า 2) เพื่อประกอบการตั้งข้อสังเกต

บทสรุป

หนังสือ อนัตตาของพระพุทธเจ้า เป็นหนังสือที่ผู้วิจารณ์ได้อ่านและพิจารณาตามความเหมาะสมแล้วนั้น จัดว่าเป็นหนังสือธรรมะที่มีคุณค่า และน่าสนใจเป็นอย่างมากมีทั้งหลักธรรมที่ผู้เขียนนำมาแสดงเหมาะกับผู้ที่ยังใหม่ต่อพระพุทธศาสนา แต่การใช้ภาษาจะเป็นลักษณะเฉพาะ จำเป็นต้องพิจารณาให้ละเอียดอีกทั้งนักการศึกษาเอง ก็สามารถที่จะนำไปเป็นแนวทางเปรียบเทียบและปฏิบัติตามหลักธรรมให้ถูกต้อง หนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอ และบรรยายถึงการก่อเกิดแนวคิด 2 กลุ่มใหญ่ คือกลุ่ม อรรถาและกลุ่มอนัตตา บางเนื้อหาเสนอว่า นิพพานเป็นอนัตตา คำว่าอนัตตา จึงเป็นปัญหาสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาศาสนา จำต้องศึกษาให้ละเอียดอีกทั้งจะให้แนวคิดกับผู้ที่ต้องการศึกษาหลัก อรรถาและหลักอนัตตา ในศาสนาหรือลัทธิต่าง ๆ นักศึกษาศาสนาเองต้องสืบค้นมากพอจึงจะสามารถที่จะนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ต่อยอดงานเขียน ศึกษา ค้นคว้าที่สูงขึ้น แต่หนังสือเล่มนี้ก็เพียงพอที่จะสามารถเป็นคู่มือเบื้องต้น ให้กับนักการศึกษาทุกนิกายทุกลัทธิสามารถนำไปเป็นตัวอย่างเปรียบเทียบ แนวความคิดของเจ้าลัทธิในยุคสมัยที่ผ่านมาและเป็นแนวทางในการค้นหา หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาปฏิบัติจริงได้สำหรับฆราวาสผู้ครองเรือน การวิจารณ์

หนังสือนี้ ผู้วิจารณ์ไม่มีเจตนาให้เกิดความเสียหายต่อนักหาสาระ เพราะสิ่งที่ท่านได้อธิบายขยายความมีความสมบูรณ์ดีอยู่แล้ว แต่ผู้วิจารณ์มีเจตนาเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจหลักก่อนนัตตา ในพระพุทธศาสนามากขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาและปฏิบัติหรือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ให้เข้าใจประเด็นต่าง ๆ ที่ยกมาให้ถูกต้องและกระจ่างมากขึ้น รวมทั้งขยายความในบางประเด็นที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจเจตนาของท่านที่ต้องการจะสอน หรือเปรียบเทียบ บางเนื้อหาบางประเด็นให้กว้างละเอียดมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2539). *นิพพาน-อนัตตา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2529). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2544). *ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: ศยาม.

พุทธทาสภิกขุ. (2554). *อนัตตาของพระพุทธเจ้า*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.